

การจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตบ้านหนองหล่ม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

Knowledge Management to Create a Lifelong Learning Community of Ban Nong Lom, Mueang District, Lamphun Province

พระมหาเอนก กองเขียว¹, สุทิวัส สอนศรี¹, สุรชาติ พุทธิมา² และ สุทธินันท์ ชื่นชม^{2,*}

Phramaha Anek Kongkheaw¹, Sutivas Sornsri¹, Surachart Putthima² and Sutthinan Chuenchom^{2,*}

¹ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ประเทศไทย; Graduate School, Chiang Mai Rajabhat University, Thailand

² คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ประเทศไทย; Faculty of Humanities and Social Sciences, Chiang Mai Rajabhat University, Thailand

* Corresponding author email: sutthinan@cmru.ac.th

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมชุมชนบ้านหนองหล่ม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และเพื่อออกแบบระบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

วิธีการศึกษา: งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ประชาชนที่มีภูมิลำเนาในชุมชนบ้านหนองหล่ม ต.ศรีบัวบาน อ.เมือง จ.ลำพูนที่เข้าร่วมการสัมภาษณ์เชิงลึกและกิจกรรมสนทนากลุ่ม ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 30 คน ประกอบด้วย พระ 5 รูป ผู้สูงอายุ 15 คน เยาวชน 10 คน โดยมีการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านแหล่งข้อมูลหลัก ประกอบด้วย พระ ผู้สูงอายุ และเยาวชนเพื่อเป็นการยืนยันความถูกต้องตรงกันของข้อมูล

ข้อค้นพบ: ชุมชนบ้านหนองหล่มมีการสังสมองค์ความรู้มาอย่างยาวนานในหลายด้าน ได้แก่ 1) ภูมิปัญญาด้านนิเวศเกษตรและทรัพยากรท้องถิ่น 2) ภูมิปัญญาการจัดการชุมชนและทุนทางสังคม 3) มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม 4) ทักษะอาชีพและการปรับตัวทางเศรษฐกิจ ระบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตชุมชนบ้านหนองหล่มมีองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ได้แก่ การบ่งชี้ความรู้จากแหล่งความรู้ที่หลากหลายโดยใช้หลายวิธีการร่วมกันและใช้เทคโนโลยีในการบันทึกความรู้นั้น กระบวนการจัดการความรู้ที่เป็นระบบโดยการประมวล กลั่นกรองความรู้ และจัดความรู้ให้อยู่ในรูปแบบฐานข้อมูลหรือคลังความรู้หรือแพลตฟอร์มออนไลน์ที่สามารถเข้าถึงได้และนำไปประยุกต์ใช้อย่างสะดวก การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ที่มีประสิทธิภาพด้วยการสร้างวัฒนธรรมการแบ่งปันผ่านสื่อออนไลน์และกระดานสนทนา และการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยการนำความรู้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิต การพัฒนาตนเองที่สามารถเชื่อมโยงเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพได้

การประยุกต์ใช้จากการศึกษานี้: ระบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตชุมชนบ้านหนองหล่มเป็นแนวทางในการจัดการความรู้ชุมชนซึ่งผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น วัด โรงเรียน องค์การบริหารส่วนตำบล วัฒนธรรมจังหวัดทำให้เกิดความตระหนักในสำคัญขององค์ความรู้ของชุมชนและยังสามารถนำไปดำเนินการให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้

คำสำคัญ: การจัดการความรู้ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ การเรียนรู้ตลอดชีวิต บ้านหนองหล่ม

Abstract:

Purpose: To study the community environment of Ban Nong Lom, Mueang District, Lamphun Province, and to design a knowledge management system to create a lifelong learning community.

Methodology: This study employed a qualitative research approach. The key informants were residents of the Ban Nong Lom community in Sri Bua Ban Subdistrict, Lamphun Province, who participated in in-depth interviews and focus group discussions. Using purposive sampling, a total of 30 participants were selected, including 5 monks, 15 elderly residents, and 10 youth. Data triangulation was applied to enhance the accuracy and credibility of the research findings.

Findings: The Ban Nong Lom community has accumulated knowledge over a long period in various areas, including: 1) indigenous knowledge in agroecology and local resources; 2) indigenous knowledge in community management and social capital; 3) cultural heritage; and 4) vocational skills and economic adaptation. The knowledge management system for creating a lifelong learning community in Ban Nong Lom community has four main components: (1) identifying knowledge from diverse sources using multiple methods and utilizing technology to record that knowledge; (2) a systematic knowledge management process involving processing, filtering, and organizing knowledge into a database, knowledge repository, or online platform that is easily accessible and applicable; (3) effective knowledge sharing and exchange by fostering a culture of sharing thru online media and discussion boards; and (4) lifelong learning by applying knowledge for practical benefit to enable livelihood and self-development that can connect to career advancement pathways.

Applications of this study: The knowledge management system for creating a lifelong learning community in Ban Nong Lom is a guideline for community knowledge management. Relevant stakeholders, such as temples, schools, local administrative organizations, and provincial cultural departments, have raised awareness of the importance of community knowledge and can implement this system to create a lifelong learning community.

Keywords: Knowledge management, Learning community, Lifelong learning, Ban Nong Lom

1. บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 โลกกำลังเผชิญกับปรากฏการณ์สารสนเทศท่วมท้น (Information explosion) ซึ่งเป็นผลจากการไหลบ่าของข้อมูลและองค์ความรู้จำนวนมากมหาศาล ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีและพลวัตทางเศรษฐกิจ สภาวะดังกล่าวได้ส่งผลกระทบให้ทั้งองค์กรและบุคคลจำเป็นต้องปรับตัวและแสวงหาวิธีการใหม่ ๆ เพื่อคงไว้ซึ่งขีดความสามารถในการแข่งขันและดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ในฐานะที่เป็นยุคสมัยของสังคมฐานความรู้ การเปลี่ยนผ่านข้อมูลและสารสนเทศดิบจำนวนมากให้กลายเป็น ความรู้ที่มีคุณค่าที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์และสร้างนวัตกรรมได้อย่างแท้จริง จึงเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้จึงถูกยกระดับให้เป็นเครื่องมือทางยุทธศาสตร์และเป็นกระบวนการที่เป็นระบบซึ่งมุ่งเน้นการประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพระหว่าง คน (People) กระบวนการ (Process) และ เทคโนโลยี (Technology) (Ungsitipoonporn & Laparporn, 2016; Wipawin, 2004) เพื่อสร้างขั้นตอนการทำงานที่เหมาะสม Dalkir (2005) ได้ให้นิยามการจัดการความรู้ว่าเป็นวงจรต่อเนื่องของการสร้างความรู้ การจัดเก็บและเรียกใช้ความรู้ การถ่ายโอนความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ในองค์กร เพื่อให้ความรู้เหล่านั้นกลายเป็นสินทรัพย์ขององค์กร ในมิติของการพัฒนาภายในประเทศ การจัดการความรู้ถือเป็นเครื่องมือที่มีเป้าหมายสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ การบรรลุเป้าหมายของงาน การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาบุคลากร การบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาองค์กร และการนำองค์กรไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้เพื่อให้กระบวนการจัดการความรู้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ องค์กรหรือชุมชนต้องดำเนินการตาม 6 ขั้นตอนหลัก (Panich, 2005) ได้แก่

- 1) การกำหนดความรู้หลักที่จำเป็นหรือสำคัญ เป็นการบ่งชี้ความรู้ที่สำคัญต่องานหรือกิจกรรมหลักขององค์กร
- 2) การเสาะหาความรู้ที่ต้องการ เป็นการรวบรวมความรู้ที่จำเป็นจากแหล่งต่าง ๆ
- 3) การปรับปรุง ดัดแปลง หรือสร้างความรู้ เป็นการทำให้ความรู้ที่มีอยู่เหมาะสมกับบริบทการทำงาน
- 4) การประยุกต์ใช้ความรู้ เป็นการนำความรู้มาปฏิบัติจริงกับงานของตน
- 5) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสกัดขุมความรู้ เป็นการนำประสบการณ์ทำงานและการประยุกต์ใช้ความรู้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อทำการบันทึกเป็นองค์ความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษร

6) การจัดเก็บความรู้อย่างเป็นระบบ เป็นการสร้างระบบการจัดเก็บเพื่อการเข้าถึงที่สะดวกและรวดเร็ว นอกจากนี้ การจัดการความรู้ยังมีบทบาทสำคัญในการลดความสูญเสียความรู้ที่อาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของบุคลากรหรือการขาดระบบการบันทึกที่เหมาะสม พร้อมทั้งเพิ่มความสามารถในการค้นหาและเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้อย่างรวดเร็ว อันเป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพและค้นหาโอกาสใหม่ ๆ ให้กับองค์กรหรือชุมชนอย่างต่อเนื่อง การจัดการความรู้มีองค์ประกอบสำคัญ ประกอบด้วย

- 1) คน (People) คือ บุคคลที่เป็นผู้ครอบครองความรู้ ผู้ที่ต้องการความรู้ และการถ่ายทอดความรู้ระหว่างกลุ่มคนเหล่านี้

2) กระบวนการ (Process) ประกอบด้วย นโยบาย ขั้นตอน บทบาท และความรับผิดชอบในการสร้างจัดการ และบำรุงรักษาความรู้

3) เนื้อหา (Content) เช่น ความรู้ ข้อมูล และข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็น ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวบุคคล (Tacit knowledge) และ ความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง (Explicit knowledge)

4) วัฒนธรรม (Culture) บรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ การแบ่งปัน และการประยุกต์ใช้ความรู้

5) เทคโนโลยี (Technology) เครื่องมือที่ช่วยอำนวยความสะดวกในกระบวนการจัดการความรู้

ดังนั้น การจัดการความรู้เป็นการนำความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ต่าง ๆ เช่น ประสบการณ์ จากทำงาน หรือประสบการณ์จากการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลซึ่งเป็นความรู้ที่ฝังลึกให้ปรากฏชัดออกมาเป็นองค์ความรู้ที่จับต้องได้และเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของงาน หรือเป้าหมายขององค์กร โดยการบันทึกไว้พร้อมทั้งเพิ่มความสามารถในการค้นหาและเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้อย่างรวดเร็ว อันเป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพและค้นหาโอกาสใหม่ ๆ ให้กับองค์กรหรือชุมชนอย่างต่อเนื่อง

แนวคิดของการจัดการความรู้มีความเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งกับหลักการของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตและปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสากลโลก การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นแนวคิดที่ครอบคลุมและให้ความสำคัญกับการแสวงหาความรู้ ทักษะ และคุณสมบัติที่พัฒนามาจากประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันและการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งนี้ European Commission (2025) ได้เน้นย้ำว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตครอบคลุมทุกกิจกรรมการเรียนรู้ตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับสูง และเกิดขึ้นตลอดช่วงอายุของบุคคล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับความรู้ ทักษะ และความสามารถในมิติส่วนตัว พลเมือง สังคม และการทำงาน ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลตลอดช่วงชีวิตของบุคคลที่เป็นผลมาจากการพัฒนาสติปัญญา สังคม และบุคคล ดังนั้น การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นความสามารถของบุคคลในการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ และพัฒนาทักษะให้ทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี โดยเน้นการเรียนรู้เชิงรุกและมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและมีส่วนร่วมในสังคมได้อย่างเต็มที่ (OECD, 1996) ทั้งนี้ การเรียนรู้ตลอดชีวิตเกิดจากการบูรณาการระหว่างการเรียนรู้และการดำรงชีวิต ครอบคลุมกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้คนทุกเพศทุกวัย ในบริบทชีวิตที่หลากหลาย เช่น ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน สถานที่ทำงาน และอื่น ๆ และผ่านรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การศึกษาแบบ เป็นทางการ (Formal) การศึกษาแบบกึ่งเป็นทางการ (Non-formal) และการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ (Informal) ซึ่งร่วมกันตอบสนองความต้องการและความจำเป็นในการเรียนรู้ที่หลากหลาย (UNESCO, 2005)

ในบริบทของสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based society) การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในห้องเรียนหรือช่วงวัยใดวัยหนึ่ง การเรียนรู้ตลอดชีวิตกลายเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อรับมือกับความต้องการของตลาดแรงงานที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเพื่อให้พลเมืองสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้ (European Commission, 2025) โดยช่วยเสริมสร้างการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน กลุ่มบุคคล ซึ่งเป็นกำลังสำหรับการพัฒนาและสร้างความเจริญก้าวหน้าของชุมชน สังคม และประเทศชาติอย่างมั่นคงและยั่งยืน (Charungkiatikul, 2018)

การเรียนรู้ตลอดชีวิตในระดับชุมชนจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนผ่านการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) Wenger (1998) ได้อธิบายแนวคิดนี้ในรูปของชุมชนแห่งการปฏิบัติ (Community of Practice: CoP) ซึ่งหมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจร่วมกันและมุ่งมั่นที่จะเรียนรู้จากกันและกันผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้จึงเป็นแนวคิดที่บูรณาการการจัดการความรู้เข้ากับกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล มีกระบวนการพัฒนาคนที่มุ่งประโยชน์ของคนเป็นหลัก เน้นกระบวนการคิดและปฏิบัติจริง (Charungkiatikul, 2018) โดยใช้ความรู้เป็นปัจจัยขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของแต่ละบุคคลผ่านการแสวงหาความรู้ตลอดชีวิตจากประสบการณ์ต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต กระบวนการดังกล่าวนี้เองที่ช่วยให้เกิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนในการแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์นวัตกรรมร่วมกันอย่างยั่งยืน ดังนั้น ชุมชนแห่งการเรียนรู้ไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ แต่เป็นระบบนิเวศแห่งการเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา ซึ่งสมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติ และช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกัน หัวใจสำคัญคือการเรียนรู้ระหว่างกันของสมาชิกในชุมชน ชุมชนลักษณะนี้เป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ฝังลึกซึ่งเป็นประสบการณ์และทักษะที่ยากต่อการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นความรู้ที่ชัดเจน

ชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นชุมชนชนบทที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นสืบทอดมาจากชาวไทยอง ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภูมิปัญญาและวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ผูกพันกับสภาพแวดล้อมและธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ชุมชนแห่งนี้ได้ส่งสมทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาอันล้ำค่า ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เป็นสินทรัพย์ของชุมชน (Knowledge asset) มาอย่างยาวนานกว่าศตวรรษ โดยองค์ความรู้เหล่านี้มีความหลากหลายและสามารถจำแนกออกได้เป็น 4 ด้านหลัก ได้แก่ องค์ความรู้ด้านนิเวศเกษตร องค์ความรู้ด้านการจัดการชุมชน องค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณี และองค์ความรู้ด้านทักษะอาชีพ ซึ่งความรู้เหล่านี้เป็นรากฐานสำคัญในการดำรงชีพ การจัดการทรัพยากร และการพัฒนาอัตลักษณ์ของชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชุมชนบ้านหนองหล่มจะมีทุนทางปัญญา (Knowledge capital) ที่เข้มแข็ง แต่ก็กำลังเผชิญกับความท้าทายที่สำคัญในยุคสมัยใหม่ ความท้าทายหลักที่ชุมชนต้องเผชิญในปัจจุบัน คือ ความเสี่ยงที่องค์ความรู้ดั้งเดิมและภูมิปัญญาเหล่านี้จะเลือนหายไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่รวดเร็ว โดยเฉพาะการขาดความต่อเนื่องในการสืบทอดความรู้จากผู้สูงอายุสู่คนรุ่นใหม่ และปัญหาช่องว่างระหว่างวัย ในเรื่องทักษะและความเชี่ยวชาญ นอกจากนี้ ยังมีความจำเป็นในการนำภูมิปัญญาดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เช่น การจัดการน้ำในภาวะภัยแล้ง การใช้สารเคมีในภาคเกษตร หรือการพัฒนาเรื่องเล่าวัฒนธรรมให้เป็นผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยว การจัดการความรู้ของชุมชนบ้านหนองหล่มจึงเป็นกระบวนการสำคัญในการเปลี่ยนความทรงจำทักษะ และทุนทางปัญญาที่กระจัดกระจายอยู่ในรูปแบบของความรู้ฝังลึกให้กลายเป็นระบบคลังความรู้ที่ชุมชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ร่วมกันได้อย่างเป็นระบบ

จากการทบทวนวรรณกรรมและการวิเคราะห์สภาพปัญหา พบว่าการจัดการความรู้และการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการอยู่รอดของสังคมฐานความรู้ ชุมชนบ้านหนองหล่มมีทุน

ทางปัญญามากมาย แต่ความรู้เหล่านั้นยังคงกระจกระจายอยู่ในตัวบุคคล ช่องว่างทางวิชาการที่สำคัญคือ แม้จะมีแนวคิดและองค์ประกอบของระบบการจัดการความรู้ที่ชัดเจนในทางทฤษฎี แต่ยังขาดการออกแบบระบบการจัดการความรู้ที่เฉพาะเจาะจงและบูรณาการเข้ากับบริบทที่เป็นเอกลักษณ์และปัญหาเร่งด่วนของชุมชนชนบทแบบไทยอย่างบ้านหนองหล่มอย่างเป็นระบบ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการศึกษาสภาพแวดล้อมอย่างลึกซึ้ง เพื่อนำมาสร้างแนวทางของระบบดังกล่าวที่ใช้งานได้จริง เพื่อให้การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหา เสริมสร้างโอกาสใหม่ในอนาคต และคงไว้ซึ่งจิตวิญญาณและอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านหนองหล่มได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โดยการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน มีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ให้มีความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนบ้านหนองหล่ม ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาสภาพแวดล้อมชุมชนบ้านหนองหล่ม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และเพื่อออกแบบระบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับชุมชนบ้านหนองหล่ม ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวจะนำไปสู่การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมชุมชนบ้านหนองหล่ม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
- 2) เพื่อออกแบบระบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

3. วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

3.1 กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ประชาชนที่มีภูมิลำเนาในชุมชนบ้านหนองหล่ม ต.ศรีบัวบาน อ.เมือง จ.ลำพูน ที่ได้มาจากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 30 คน ประกอบด้วย พระ 5 รูป ผู้สูงอายุ 15 คน เยาวชน 10 คน ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติไว้ ดังนี้ (1) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์และองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น การเกษตร สมุนไพร ช่างฝีมือ เป็นต้น ไม่น้อยกว่า 3 ปี และ (2) เป็นผู้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านหนองหล่ม (3) เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านหนองหล่มมาไม่น้อยกว่า 5 ปี

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แนวทางการสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่ม ข้อคำถามประกอบด้วยสภาพแวดล้อม ประวัติศาสตร์ จุดแข็ง จุดอ่อน วิถีชีวิต ประเพณี ภูมิปัญญา ความต้องการในการพัฒนา ปัญหาที่ประสบ และข้อเสนอแนะ

3.3 การสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- 1) ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ชุมชน การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือ
- 2) ออกแบบเครื่องมือวิจัย สร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและข้อคำถามประเด็นการสนทนากลุ่ม

3) ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดการความรู้ และชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของข้อคำถาม และนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไข

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 30 คนด้วยตนเองโดยผู้วิจัยได้นัดหมายผู้ให้ข้อมูลหลัก ณ วัดหนองหล่ม ในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2568 เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมปัจจุบัน และระดมความคิดเห็นเพื่อหาแนวทางในการออกแบบระบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ และการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของบุคคลในหมู่บ้านหนองหล่ม ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีการขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลก่อนการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มอย่างถูกต้องตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์โดยจะไม่มีเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูลหลัก

3.5 การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านแหล่งข้อมูล

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จาก 3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย พระผู้สูงอายุ และเยาวชนเพื่อเป็นการยืนยันข้อมูลที่ได้รับว่ามีความถูกต้องตรงกันหรือไม่ โดยการสอบถามข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักหลายกลุ่มในคำถามเดียวกัน (Chitwattanakorn, Chavasirikultol, Kerdngern, & Joungtrakul, 2024)

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และการจัดทำหมวดหมู่ เปรียบเทียบข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษา เพื่อทำการสังเคราะห์และสรุปผลเพื่อนำเสนอเป็นแนวทางการออกแบบระบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตบ้านหนองหล่ม

4. ผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับชุมชนบ้านหนองหล่ม ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิเคราะห์และการออกแบบระบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตบ้านหนองหล่มได้ดังนี้

4.1 ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม

ชุมชนบ้านหนองหล่ม ก่อตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2440 โดยมีจุดเริ่มต้นจากการบุกเบิกของพ่อหนานปัญญา เลสัก และครอบครัว ซึ่งอพยพออกจากบ้านเหล่าเพื่อหลีกเลี่ยงวิกฤติโรคระบาดและภาวะขาดแคลนน้ำจากความแห้งแล้ง พวกเขาค้นพบพื้นที่ที่พวกเขาที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะแหล่งน้ำซึมที่ไหลหล่อเลี้ยงพื้นดินตลอดปีส่งผลให้ดินมีลักษณะร่วนซุยและเป็นหล่มเมื่อโดนเหยียบย่ำ อันเป็นที่มาของชื่อ "บ้านหนองหล่ม" บ้านหนองหล่มคือชุมชนที่มี "ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา" อันล้ำค่าซึ่งสั่งสมมาจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งองค์ความรู้ในการบริหารชุมชน การดำรงชีวิตที่สมดุลกับระบบนิเวศ รวมถึงตำนานและเรื่องเล่าที่สะท้อนอัตลักษณ์ร่วมอันเข้มแข็ง

4.1.1 เอกลักษณ์ของชุมชนบ้านหนองหล่ม

เอกลักษณ์ที่สำคัญของชุมชนคือตำนานปรัมปราเรื่องดอนแม่หม้ายที่เล่าขานสืบต่อกันมาถึงเหตุการณ์อาเพศเมื่อชาวบ้านกินเนื้อหมูหล่มยักษ์แล้วเกิดแผ่นดินถล่มยกเว้นเพียงหญิงม่ายคนเดียวที่รอดชีวิต เรื่องราวนี้ไม่ได้เป็นเพียงแค่นิทาน แต่ยังผูกโยงเข้ากับชื่อสถานที่ต่าง ๆ ในหมู่บ้านอย่างน่าอัศจรรย์ เช่น ดอยงู (บริเวณที่ลากงูลงจากเขา) หนองแหวน (บริเวณที่ลูกเศรษฐีโยนแหวนหมั้นทิ้ง) และ ดอยนางแล (บริเวณที่เหลียวหลังกลับไปดู) ตำนานนี้ได้หลอมรวมเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์และประเพณีประจำปีของหมู่บ้าน

จุดแข็งของชุมชนบ้านหนองหล่ม คือ ชุมชนมีต้นทุนทางความคิด และภูมิปัญญาชาวบ้าน ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ความยั่งยืนของกลุ่มภายในชุมชนซึ่งกลุ่มต่าง ๆ เกิดจากความคิดของเยาวชน มีศูนย์การเรียนรู้ มีประเพณีที่น่าสนใจ และมีวัดเป็นศูนย์กลางการส่งเสริมให้เด็กทำความดี มีคุณธรรม ชุมชนบ้านหนองหล่มมีโอกาสในการพัฒนา คือ องค์การบริหารส่วนตำบลให้ความร่วมมือในการพัฒนา จุดอ่อนของชุมชนบ้านหนองหล่ม คือ การประสานงานที่ไม่ดี การขาดความร่วมมือจากคนในชุมชน เช่น เยาวชนติดเกมส์ สถานที่ในระยะทางที่ห่างไกล ไม่มีกระบวนการพัฒนาที่ชัดเจน และอุปสรรคในการพัฒนา ได้แก่ การสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานต่าง ๆ

4.1.2 สภาพปัจจุบัน

ในอดีตบ้านหนองหล่มเปรียบเสมือนครัวของชุมชน ที่มีความมั่นคงทางอาหารสูงมาก ชาวบ้านมีความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับระบบนิเวศ สามารถหาอาหารจากป่าได้ตลอดทั้งปี วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเป็นสังคมเกษตรกรรมที่เรียบง่าย พึ่งพาตนเอง ทำนาและทำสวนเป็นหลัก เมื่อหมดฤดูทำนาก็เข้าป่าหาของป่าและเผาถ่านขาย ความสัมพันธ์ของคนเป็นแบบเครือญาติที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีวัฒนธรรมเอามื้อเอววัน (การลงแขกช่วยงาน) ที่เข้มแข็ง

ปัจจุบัน บ้านหนองหล่มกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มตัว โดยประชาชนกลุ่มใหญ่ที่สุดคือผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ชุมชนกำลังเผชิญกับความท้าทายหลายมิติ ทั้งปัญหาหมอกควัน PM2.5 จากการเผา ปัญหาน้ำไม่เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภค ปัญหานี้สินในครัวเรือน และความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ห่างเหิน อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางความท้าทาย ชุมชนบ้านหนองหล่มยังคงแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการปรับตัว คนในชุมชนจำนวนไม่น้อยหันไปประกอบอาชีพรับเหมาก่อสร้าง เกิดตลาดชุมชน บริเวณทางรถไฟสำหรับจำหน่ายผลผลิต และที่น่าสนใจคือ การที่คนรุ่นใหม่และนักธุรกิจจากภายนอกเริ่มเห็นจุดเด่นของชุมชน ทั้งทิวทัศน์ที่สวยงามและทรัพยากรธรรมชาติ นำไปสู่การสร้างธุรกิจใหม่ๆ เช่น ร้านกาแฟ (Café) และ วารีโออนเซ็น ที่น่าน้ำพุร้อนซึ่งเป็นสมบัติของชุมชนมาต่อยอด

4.1.3 การสังมองค์ความรู้

ชุมชนบ้านหนองหล่มมีการสังมองค์ความรู้มาอย่างยาวนาน 4 ด้าน ได้แก่

1) ภูมิปัญญาด้านนิเวศเกษตรและทรัพยากรท้องถิ่น องค์ความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับระบบนิเวศโดยรอบชุมชน ซึ่งสั่งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ประกอบด้วย

1.1) ปฏิทินอาหารชุมชน คือ ความรู้เกี่ยวกับในแต่ละเดือนสามารถหาพืชพรรณหรือสัตว์ชนิดใดในป่าชุมชนได้บ้าง ซึ่งเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหารที่สำคัญ

1.2) ความรู้ด้านพืชสมุนไพรและพืชพันธุ์ท้องถิ่น การรู้จักชื่อ สรรพคุณ และวิธีการนำพืชต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์ ทั้งเป็นอาหารและยา

1.3) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบดั้งเดิม องค์ความรู้ในอดีตเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าและน้ำอย่างสมดุล ก่อนที่ทรัพยากรจะเสื่อมโทรมลงจากการทำลายป่าเพื่อเผาถ่านและทำการเกษตรเชิงเดี่ยว

1.4) ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและสภาพแวดล้อม ความเข้าใจถึงความอุดมสมบูรณ์ในอดีตที่ทำให้น้ำซึมตลอดปีจนเป็นที่มาของชื่อบ้านหนองหล่ม ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญในการฟื้นฟูระบบนิเวศ

ปัจจุบันชุมชนกำลังเผชิญปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมรุนแรง ทั้งหมดควัน/PM2.5 จากการเผา ปัญหาน้ำไม่เพียงพอและคุณภาพต่ำ และความเสื่อมโทรมของทรัพยากร องค์ความรู้ชุดนี้เป็น "ต้นทุน" สำคัญในการฟื้นฟูระบบนิเวศ สร้างความมั่นคงทางอาหาร ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และสามารถต่อยอดไปสู่ผลิตภัณฑ์ชุมชนหรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ แต่ความรู้ที่กำลังเลือนหายไปพร้อมกับผู้สูงอายุ

2) ภูมิปัญญาการจัดการชุมชนและทุนทางสังคม เป็นองค์ความรู้ในการบริหารจัดการชุมชนที่ทำให้บ้านหนองหล่มเป็นชุมชนเข้มแข็งและได้รับรางวัลในอดีต ประกอบด้วย

2.1) รูปแบบภาวะผู้นำ การศึกษาแนวทางการทำงานของอดีตผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับรางวัล (พ่อหลวงหมวก พ่อหลวงกอง พ่อหลวงมานพ) ซึ่งมีเสียสละภาพและทำงานเป็นทีม

2.2) กลไกการสร้างความร่วมมือ วัฒนธรรมเอามื้อเอารวัน หรืองานหน้าหมู่บ้าน ที่ทำให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกิจกรรมส่วนรวมและงานส่วนตัว เช่น งานบุญ งานศพ

2.3) กระบวนการกลุ่ม การบริหารจัดการกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนที่ยังคงเข้มแข็ง เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มเกษตร ซึ่งในหมู่บ้านอื่นอาจล้มเลิกไปแล้ว

2.4) ระบบความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ การใช้สายสัมพันธ์ทางสายเลือดและ "ญาติธรรม" เป็นกลไกในการขัดเกลาทางสังคม ตักเตือน และดูแลซึ่งกันและกัน

ชุมชนกำลังเผชิญวิกฤตการหาผู้นำรุ่นใหม่ คนรุ่นใหม่ขาดการตื่นตัวในการมีส่วนร่วม และกิจกรรมส่วนรวมได้รับความร่วมมือน้อยลง การถอดบทเรียนจากองค์ความรู้ชุดนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างผู้นำรุ่นใหม่และฟื้นฟูความสามัคคีในชุมชน

3) มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ชุมชน องค์ความรู้ สิ่งที่ยึดเหนี่ยวรากเหง้าและความเป็นตัวตนของชุมชน ประกอบด้วย

3.1) ภาษาและชาติพันธุ์ ความเป็นคนยอง ซึ่งมีภาษาและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์

3.2) นิทานปรัมปราและประเพณี เรื่องเล่าดอนแม่หม้าย ที่เชื่อมโยงกับสถานที่จริงในหมู่บ้าน (ดอยงู หนองแหวน ดอยนางแล) และเป็นที่มาของงานประเพณีประจำปี

3.3) หัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาการจักสานและการทอผ้า ซึ่งเป็นทักษะที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ

3.4) พิธีกรรมและความเชื่อ วงจรพิธีกรรมตลอดทั้งปีที่มีสัมพันธ์กับการเกษตร เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ ตานข้าวใหม่ ทำบุญแปดพลี ซึ่งสะท้อนคุณธรรมและความเคารพต่อธรรมชาติ

ยุคดิจิทัลทำให้วัฒนธรรมประเพณีถูกให้ความสำคัญน้อยลง คนรุ่นใหม่มองว่าเป็นเรื่องล้าสมัยและไม่สนใจ การสูญเสียองค์ความรู้เหล่านี้หมายถึงการสูญเสียอัตลักษณ์และความผูกพันของคนในชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่สังคมที่เปราะบาง

4) ทักษะอาชีพและการปรับตัวทางเศรษฐกิจ องค์ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย จากอดีตถึงปัจจุบัน ประกอบด้วย

4.1) ทักษะเกษตรกรรม การทำนา ทำสวนลำไย และการปลูกใบยาสูบในอดีต

4.2) ทักษะช่างฝีมือ ชุมชนมีช่างฝีมือจำนวนมาก ทั้งช่างไม้ ช่างปูน ช่างติดตั้งกระจก และผู้รับเหมาก่อสร้าง

4.3) ทักษะอาชีพสมัยใหม่ การปรับตัวของคนรุ่นใหม่สู่การเป็นพนักงานโรงงาน พนักงานออฟฟิศ และการเกิดธุรกิจใหม่ๆ ในชุมชน เช่น ร้านกาแฟ วารีโออนเซ็น และนายหน้ารับซื้อผลผลิต เป็นต้น

ชุมชนกำลังประสบปัญหาหนี้สิน การว่างงาน ราคาผลผลิตตกต่ำ และขาดองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพยุคใหม่ เช่น การตลาดออนไลน์ และการแปรรูปผลผลิต องค์ความรู้ด้านอาชีพที่มีอยู่กระจายกระจายและไม่ถูกนำมาเชื่อมโยงเพื่อสร้างประโยชน์สูงสุด

4.2 การออกแบบระบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตบ้านหนองหล่ม

การออกแบบระบบการจัดการความรู้ของชุมชนบ้านหนองหล่มเพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้นมีพื้นฐานการออกแบบจากองค์ความรู้ที่วิเคราะห์ได้จากสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับชุมชนบ้านหนองหล่มที่มีการสังสมองค์ความรู้มาอย่างยาวนาน 4 ด้าน ดังนี้

4.2.1 ภูมิปัญญาด้านนิเวศเกษตรและทรัพยากรท้องถิ่น

การจัดทำฐานข้อมูลคลังอาหารชุมชนด้วยการรวบรวมและจัดเก็บองค์ความรู้ โดยการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ จัดทำปฏิทินอาหารชุมชนในรูปแบบดิจิทัลและสิ่งพิมพ์ และวาดแผนที่แสดงแหล่งทรัพยากรในอดีตและปัจจุบัน และพัฒนาต่อยอดเป็นการเกษตรแบบผสมผสานหรือเกษตรอินทรีย์เพื่อฟื้นฟูดิน พัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปจากของป่าเพื่อสร้างรายได้เสริม และมีการถ่ายทอดโดยพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับเด็กและเยาวชนในโรงเรียน การจัดกิจกรรมเดินป่ากับปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อสร้างความผูกพันและส่งต่อความรู้สู่คนรุ่นใหม่ และการจัดทำหนังสือมโนขุย์ จากการระบุปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้สูงอายุที่มีศักยภาพทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านกิจกรรมหนังสือมโนขุย์

4.2.2 ภูมิปัญญาการจัดการชุมชนและทุนทางสังคม

สามารถดำเนินการถอดบทเรียน จัดเวทีสัมภาษณ์ และบันทึกเรื่องราว (Storytelling) จากอดีตผู้นำและผู้เสียสละในชุมชน เพื่อสกัดเป็นต้นแบบการทำงานของผู้นำชุมชนบ้านหนองหล่ม แล้วจัดระบบความรู้เพื่อการประยุกต์ใช้ สามารถนำกลไกหน้าหมู่บ้านประยุกต์ใช้กับโครงการพัฒนาในปัจจุบัน และการจัดตั้งโรงเรียน/หลักสูตรผู้นำชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพคนรุ่นใหม่ อีกทั้งส่งเสริมและเผยแพร่ สร้าง

เรื่องราวความสำเร็จของชุมชนในอดีตเพื่อสร้างความภาคภูมิใจและเป็นแรงบันดาลใจให้คนรุ่นใหม่กลับมามีส่วนร่วม

4.2.3 มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

สามารถอนุรักษ์และบันทึกด้วยการจัดทำงานอนุกรมภาพภาษายอง บันทึกเรื่องเล่าตอนแม่หม้ายในรูปแบบ Animation หรือหนังสือการ์ตูน การจัดทำวิดีโอสาริตการทอผ้าและจักสานโดยช่างฝีมือในชุมชนเพื่อฟื้นฟูและสร้างคุณค่า การส่งเสริมให้มีการใช้ผ้าทอและเครื่องแต่งกายยองในงานประเพณีต่าง ๆ การพัฒนางานประเพณีตอนพญาหล่มให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้วยการ ถ่ายทอดและสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การจัดค่ายเยาวชนเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อให้เยาวชนมีบทบาทในการจัดงานประเพณี และการสร้างพื้นที่ให้ผู้สูงอายุถ่ายทอดภูมิปัญญาให้คนรุ่นใหม่

4.2.4 ทักษะอาชีพและการปรับตัวทางเศรษฐกิจ

สามารถทำได้ด้วยการสำรวจ การจัดกลุ่ม การจัดทำแผนผังทักษะอาชีพ (Skill mapping) ของคนในชุมชนว่าผู้ใดมีความสามารถในด้านใด แล้วดำเนินการแลกเปลี่ยนและยกระดับด้วยการจัดตั้งสภาอาชีพชุมชนเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มอาชีพต่าง ๆ จัดอบรมทักษะที่ยังขาดแคลน เช่น การตลาดออนไลน์ การแปรรูปไม้ไผ่ และเทคโนโลยีการเกษตร โดยใช้ช่างในชุมชนเป็นวิทยากร และการสร้างโอกาสใหม่ในการประกอบอาชีพด้วยการส่งเสริมการรวมกลุ่มของผู้ประกอบการร้านค้าแพและที่พักเพื่อสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนโดยเชื่อมโยงกลุ่มเกษตรกรกับผู้รับซื้อผลผลิตโดยตรงผ่านช่องทางออนไลน์

ระบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตบ้านหนองหล่มเป็นการรวบรวมองค์ความรู้ที่กระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสารอื่น ๆ มาพัฒนาให้เป็นระบบโดยการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อให้ผู้อื่นสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ โดยสามารถเข้าถึงความรู้และสามารถปฏิบัติได้ อีกทั้งทำให้องค์ความรู้นั้นสามารถอยู่คู่ท้องถิ่นต่อไป ระบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตบ้านหนองหล่มเป็นฐานข้อมูลซึ่งประกอบด้วยประวัติ ผลงาน หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ วิดีทัศน์ ซึ่งการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการออกแบบระบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตมี ดังนี้

1) การบ่งชี้ความรู้ ด้วยการสร้างและการแสวงหาความรู้ใช้หลายวิธีการร่วมกันเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ได้แก่ การบอกเล่า การบรรยาย การสาธิต การถ่ายทอดความรู้ การสังเกต การฝึกปฏิบัติ การถอดชิ้นงานและการตอบคำถามที่มีความเต็มใจที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ การค้นหาความรู้จากสื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความรู้จากหนังสือ วารสาร บทความ เว็บไซต์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งถือว่าเป็นความรู้ที่มีการจัดเก็บรวบรวมไว้เพื่อเผยแพร่ ในขั้นตอนนี้สามารถใช้เทคโนโลยีในการบันทึกความรู้จากการบอกเล่า การบรรยาย การสาธิต การถ่ายทอดความรู้ ได้แก่ การบันทึกภาพเคลื่อนไหวดิจิทัล และเทคโนโลยีการรวบรวมและบันทึกข้อมูล เช่น กล้องบันทึกวีดิทัศน์ แอนดีไดรฟ์ ฮาร์ดดิสก์ เป็นต้น

2) การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ โดยการประมวล กลั่นกรองความรู้ และจัดความรู้ให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถเข้าถึงได้และนำไปประยุกต์ใช้อย่างสะดวก โดยสามารถนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เพื่อช่วยให้เข้าถึงความรู้ได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น ได้แก่ การพัฒนาฐานข้อมูลหรือคลังความรู้ เป็นต้น เพื่อให้ข้อมูลอยู่

ในลักษณะตัวอักษร (Text) ภาพนิ่ง (Image) และภาพเคลื่อนไหว (VDO Clip) แพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น Tiktok

3) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ ด้วยการสร้างวัฒนธรรมการแบ่งปัน เทคโนโลยีสารสนเทศที่สามารถส่งผ่านหรือถ่ายทอดความรู้ ได้แก่ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สื่อดิจิทัล เว็บไซต์ และฐานข้อมูลหรือคลังความรู้ออนไลน์และกระดานสนทนา (Webboard)

4) การเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ การนำความรู้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิต อีกทั้งเพิ่มความตระหนักและเห็นความสำคัญของความรู้ด้วยการสร้างชุมชนนักปฏิบัติ การส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มตามความสนใจและความเชี่ยวชาญ การกำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ร่วมกัน การมีเวทีหรือกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นประจำ การจัดอบรมและพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดการพัฒนาตนเองสามารถเชื่อมโยงเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพ เทคโนโลยีสารสนเทศที่ใช้ในขั้นตอนนี้ ได้แก่ สื่อดิจิทัล ระบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง (E-learning) เว็บไซต์ และกระดานสนทนา

5. สรุปและอภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า ชุมชนบ้านหนองหล่มมีทุนทางภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่สั่งสมมายาวนาน ทั้งด้านนิเวศเกษตรและทรัพยากรท้องถิ่น การจัดการชุมชนและทุนทางสังคม มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ทักษะอาชีพ และทุนทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทุนทางปัญญาของชุมชนที่ระบุว่าความรู้ของชุมชนเป็นสินทรัพย์สำคัญ (Nonaka & Takeuchi, 1995) และเป็นปัจจัยกำหนดศักยภาพของการเรียนรู้ตลอดชีวิตในระดับฐานราก แต่กำลังเสี่ยงต่อการสูญหายจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและโครงสร้างประชากร เนื่องจากชุมชนชนบทมีความเปราะบางและไม่มีระบบจัดการความรู้ที่เหมาะสม แต่ชุมชนบ้านหนองหล่มมีทุนสังคมของหมู่บ้าน เช่น ระบบเครือญาติ วัฒนธรรมการเอื้อมือเอื้อวัน และรูปแบบภาวะผู้นำในอดีต สามารถพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ ซึ่งสอดคล้องกับ Wenger (2003) ที่อธิบายว่า การเรียนรู้เกิดจากการปฏิสัมพันธ์และการปฏิบัติร่วมกันในชีวิตประจำวัน ดังนั้น งานวิจัยจึงได้ออกแบบระบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเน้นการแปลงความรู้ฝังลึกให้เป็นระบบผ่านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น ฐานข้อมูล คลิปวิดีโอที่ถูกต้อง ใน 4 กระบวนการหลัก ได้แก่ การบ่งชี้ความรู้ผ่านการสัมภาษณ์และบันทึกวิถีทัศน์ การจัดการความรู้ให้เป็นระบบโดยสร้างฐานข้อมูลคลังความรู้ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนผ่านสื่อดิจิทัลโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สื่อดิจิทัล เว็บไซต์ ฐานข้อมูลหรือคลังความรู้ออนไลน์และกระดานสนทนา รวมทั้งการเรียนรู้ตลอดชีวิตผ่านการสร้างชุมชนนักปฏิบัติโดยใช้สื่อดิจิทัล ระบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง เว็บไซต์ และกระดานสนทนา ซึ่งแนวทางการดำเนินการข้างต้นมีเป้าหมายเพื่ออนุรักษ์ ฟื้นฟู และต่อยอดภูมิปัญญาให้สอดคล้องกับการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจสมัยใหม่ ทั้งนี้ ผลการวิจัยได้บรรลุวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ประการ โดยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

5.1 สภาพแวดล้อมและทุนทางปัญญาของชุมชน

ชุมชนบ้านหนองหล่มมีทุนทางภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่สั่งสมมายาวนานใน 4 ด้านหลัก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทุนทางปัญญาของชุมชนของ Nonaka & Takeuchi (1995) ที่ระบุว่าความรู้เป็น

สินทรัพย์สำคัญ อย่างไรก็ตาม องค์ความรู้เหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบความรู้ที่ฝังลึกในตัวของสูงอายและเสี่ยงต่อการสูญหาย การที่ชุมชนมีทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง เช่น ระบบเครือญาติและวัฒนธรรมเอื้อเอื้อกัน เป็นพื้นฐานสำคัญที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการถ่ายทอดความรู้ระหว่างรุ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Wenger (1998) ที่ว่าการเรียนรู้เกิดจากการปฏิสัมพันธ์และการปฏิบัติร่วมกัน และ Parinyasutinun (2016) ที่พบว่า การจัดการความรู้ของชุมชนบางเหียง จังหวัดสงขลานั้น สมาชิกในชุมชนต้องเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยเน้นการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ทำให้เกิดการบูรณาการความรู้ทั้งความรู้เดิมและความรู้ใหม่ ส่งผลให้ชุมชนให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้อย่างจริงจังส่งผลให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้ ซึ่งการวิเคราะห์บริบทสังคมและวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ ทุนสังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ประเพณีและแนวคิด สถานการณ์ ปัญหา นี้ จะนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชนที่สอดคล้องและเหมาะสมกับชุมชน (Charungkiatikul, 2018)

5.2 การออกแบบระบบการจัดการความรู้ (KM System Design)

การออกแบบระบบการจัดการความรู้ที่นำเสนอมีองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ได้แก่ แหล่งความรู้ กระบวนการที่เป็นระบบ เทคโนโลยีที่เหมาะสม และกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด People-Process-Technology (Ungsitipoonporn & Laparporn, 2016; Wipawin, 2004) และหลักการแปลงความรู้ตาม SECI Model (Nonaka & Takeuchi, 1995) ระบบที่ออกแบบเน้นการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การบันทึกวิดีโอ การใช้แพลตฟอร์มดิจิทัล และการจัดทำฐานข้อมูล เพื่อแปลงความรู้ฝังลึกให้เป็นความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง และใช้เยาวชนเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน ซึ่งเป็นแนวทางที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการแก้ไขปัญหาช่องว่างระหว่างวัย และสร้างความยั่งยืนให้แก่ชุมชน ซึ่งระบบการจัดการความรู้นี้ สามารถเก็บความรู้เดิม ฟื้นฟูความร่วมมือของชุมชน พัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ และใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมศักยภาพการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ เนื่องจากการออกแบบระบบการจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้น คือ การสร้างระบบนิเวศแห่งการเรียนรู้ (Learning ecosystem) (Siemens, 2007; Wenger, 1998; OECD, 2016) เป้าหมายสูงสุดคือการสร้างสภาวะแวดล้อมที่คนในชุมชนสามารถค้นหาความรู้ แบ่งปันประสบการณ์ และเรียนรู้ร่วมกัน ได้อย่างเป็นธรรมชาติและต่อเนื่อง ด้วยการสร้างวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมเอื้อต่อการเรียนรู้ พัฒนากระบวนการที่ดีส่งผลให้การสร้าง แลกเปลี่ยน และนำความรู้ไปใช้เป็นส่วนหนึ่งของงานประจำวัน ผ่านการใช้เทคโนโลยีที่เชื่อมต่อกันเป็นระบบนิเวศการเรียนรู้โดยการใช้ทรัพยากรในชุมชน เช่น ภูมิปัญญาและขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนตระหนักถึงรากเหง้าและวิถีชีวิตในชุมชน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Butsarakul, 2023)

การจัดการความรู้ของชุมชนบ้านหนองหล่มเป็นกระบวนการเปลี่ยนความทรงจำ ทักษะ ทุนทางปัญญาที่กระจัดกระจายให้กลายเป็น "ระบบคลังความรู้" ที่ชุมชนเข้าถึงและใช้ประโยชน์ร่วมกันเพื่อบริการภูมิปัญญาที่ฝังลึกในตัวบุคคลโดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ ช่วยลดช่องว่างระหว่างวัยและทักษะความเชี่ยวชาญและสร้างโอกาสใหม่ และยกระดับการแก้ไขปัญหาปัจจุบันด้วยรากฐานจากอดีต เช่น การฟื้นฟูรูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืนโดยใช้ความรู้ดั้งเดิมเพื่อลดการใช้สารเคมี การจัดการทรัพยากรน้ำตามภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการพัฒนา

เรื่องเล่าวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ให้เป็นผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ของการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อสร้างรายได้และฟื้นฟูความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชุมชน

6. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

6.1 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

การศึกษาเรื่องการจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตบ้านหนองหล่ม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาสำหรับผู้สนใจดังต่อไปนี้

1) ด้านการพัฒนาชุมชน ควรมีการจัดตั้งศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตหรือพิพิธภัณฑ์มีชีวิตแบบบูรณาการ เพื่อทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางในการรวบรวม จัดระบบ และเผยแพร่ความรู้ทั้งในรูปแบบสิ่งพิมพ์และดิจิทัล และเป็นสถานที่จัดกิจกรรมชุมชนนันทปฏิบัติ

2) ด้านระบบการจัดการความรู้ ควรพัฒนาฐานข้อมูลแบบเปิดที่มีกลไกการมีส่วนร่วมข้ามรุ่น โดยมีเยาวชนเป็นผู้ขับเคลื่อนหลัก เพื่อบันทึกข้อมูลนิเวศเกษตร ทุนชุมชน วัฒนธรรม และทักษะอาชีพอย่างเป็นระบบ

3) ด้านชุมชนบ้านหนองหล่ม ควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง วัด โรงเรียน และองค์กรบริหารส่วนตำบลเพื่อจัดการความรู้สอดคล้องและต่อเนื่องในทุกมิติของชุมชน

6.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

สำหรับงานวิจัยในอนาคตควรมีการศึกษาเชิงปฏิบัติการ (Action research) เพื่อทดลองนำระบบการจัดการความรู้ที่ออกแบบไปปฏิบัติจริงในชุมชน และประเมินประสิทธิผลของระบบที่ส่งผลต่อการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในเชิงปริมาณต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Butsarakul, T. (2023). Community lifelong learning management to create a learning community. *Journal of Management and Local Innovation*, 5(7). <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jmli/article/download/263968/178657/1046289>
- Charungkiatikul, S. (2018). Guidelines for lifelong education management to mobilize learning community in the social-cultural context of Thailand. *Journal of Education Studies*, 46(2), 178–193. <https://doi.org/10.58837/CHULA.EDUCU.46.2.12>
- Chitwattanakorn, T., Chavasirikultol, N., Kerdngern, N., & Joungtrakul, J. (2024). Investigator triangulation: A strategy for enhancing trustworthiness in qualitative research. *Research Community and Social Development Journal*, 18(3), 521–532. <https://doi.org/10.14456/nrru-rdi.2024.30>
- Dalkir, K. (2005). *Knowledge management in theory and practice*. Elsevier Butterworth-Heinemann. <https://dianabarbosa.wordpress.com/wp-content/uploads/2009/03/knowledge-management-kimiz-dalkir.pdf>
- European Commission. (2025). *Lifelong learning*. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/eurypedia/luxembourg/lifelong-learning-strategy>

- Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). **The knowledge-creating company**. Oxford University Press. <https://books.google.co.th/books?id=B-qxrPaU1-MC>
- OECD. (1996). **Lifelong learning for all**. Organisation for Economic Co-operation and Development. [https://one.oecd.org/document/DEELSA/ED/CERI/CD\(2000\)12/PART1/REV2/En/pdf](https://one.oecd.org/document/DEELSA/ED/CERI/CD(2000)12/PART1/REV2/En/pdf)
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2016). **Innovating education and educating for innovation: The power of digital technologies and skills**. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264265097-en>
- Panich, W. (2005). **Kan chatkan khwam ru chabap nak patibat** [Knowledge management: Practitioner's edition] [In Thai]. Sukkaphap Chai.
- Parinyasutinun, U. (2016). Knowledge management: Concepts and theories to practice of community. **Modern Management Frontier Journal**, 14(2), 1–12. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/stou-sms-pr/article/download/207153/143959/>
- Siemens, G. (2007). Connectivism: Creating a learning ecology in distributed environments. In T. Hug (Ed.), **Didactics of microlearning: Concepts, discourses, and examples** (pp. 53–68). Waxmann. <https://www.urbansystemichealthpartnership.org/s/connectivism.pdf>
- UNESCO. (2005). **Perspectives on distance education: Lifelong learning and distance higher education**. UNESCO Publishing. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141218>
- Ungsitipoonporn, S., & Laparporn, K. (2016). Knowledge management (KM): Transmitting local wisdom of the Hakka community online—Successes and challenges. **Journal of Language and Culture**, 35(Special Issue), 203–224. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JLC/article/view/240413>
- Wenger, E. (1998). **Communities of practice: Learning, meaning, and identity**. Cambridge University Press. <https://books.google.co.th/books?id=heBZpgYUKdAC>
- Wipawin, N. (2004). **Knowledge management and knowledge center**. SR Printing Mass Products.